

A NYÍREGYHÁZI HUSZÁROK HADINAPLÓJA

A szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket készítette Bene János

(Józsa András Múzeum, Nyíregyháza, 1993. 127 o.)

Az elmúlt néhány évben örvendetesen megszorodtak a vidéki tudományos műhelyek – levéltárak, múzeumok, regionális kutatócsoportok stb. – által közreadott különböző munkák, így a forráskiadványok, tanulmánykötetek, emlékiratok. A második világháború időszakát, azon belül is Magyarország katonai részvételét tekintve igen sok, hasznos és jó kiadvánnyal jelentkezett/jelentkezik a nyíregyházi Józsa András Múzeum, illetve annak munkatársa, Bene János.

Legújabb munkája, mely a Józsa András Múzeum Kiadványai 35. köteteként látott napvilágot, A nyíregyházi huszárok hadinaplója címet viseli. A cím kissé meglepő ugyan, mivel nem naplóról, hanem – amint azt Bene János is írja a kötet bevezetőjében – harctudósításról van szó. A harctudósítás a hadtörténelmi kutatásban igen fontos „műfajnak” tekinthető, hiszen az ilyen összeállításnak többnyire a napló az alapja, annál ugyan kevésbé részletes, de minden lényeges elemet, információt tartalmaz.

Harctudósítást szinte minden alakulatnak kellett készítenie a második világháború időszakában és ezek a fennmaradt harctudósítások számos esetben az elvesztett eredeti iratokat, naplókat is pótolják, gondoljunk csak pl. a magyar 2. hadsereg iratanyagára, melynek jelentős részét a hadműveletek lezajlása után készített harctudósítások teszik ki.

Valószínűnek látszik, hogy a most közreadott harctudósítás is a „Hadik András” 4. honvéd huszárezrednek a keleti hadszíntérről történt visszavonása után készülhetett. Erre enged következtetni a szövegben 1941 augusztusát megelőzően is használt vezérőrnagyi rendfokozati megnevezés, mely, mint ismeretes, csak 1941 augusztusa után rendszeresített – 1924 után ismét – a volt magyar királyi honvédségben.

Bene János, érezve és értve a dokumentum fontosságát, a lehető legalaposabb közreadást választotta. Az olvasó eligazítását szolgálja a bevezető tanulmány, amely a gyorshadtest keleti fronti működéséről ad áttekintést, főleg publikus források és feldolgozások alapján, bár néhány munka hasznosítása segíthette volna még az alaposabb bemutatást. (Pl. Bonhardt Attila: Major Jenő vezérőrnagy jelentése a m. kir. I. gyorshadtest 1941. évi oroszországi had-

járatának tapasztalatairól, Hadtörténelmi Közlemények, 1991. évi 2. sz. 174–211. o.)

A bevezetőt követi maga a „hadinapló”, amely az 1941. június 27-e és 1941. november 3-a közötti eseményeket rögzíti, illetve beszéli el, ahogy annak írója fogalmazott: az ezred történetének négy hónapra „...terjedő idejét öleli fel a leírt hadikrónika, s részletesen ismerteti azokat a feladatokat, melyeket a gyorshadtest kötelékében végrehajtott hadműveletek alatt mint az 1. lovasdandár egyik huszárezrede teljesített”. E „krónika” segítségével ötven esztendő távlatából is nyomon követhetjük a „Hadik András” 4. honvéd huszárezred keleti frontai harcait, illetve az azt megelőző mozgósítást – annak minden gondjával, nehézségével együtt –, és a felvonulást. Az ezred teljesítménye elismerésre méltó. Nehéz körülmények között, a szemben álló félénél többnyire gyengébb fegyverzettel, viszonylag kis veszteségekkel tett meg több száz kilométeres utat, nyeregben, harcolva. A számára kitűzött feladatokat teljesítette, a meghatározott célokat elérte. A magyar katonai és politikai vezetői erőket kímélni akaró politikájának köszönhetően az ezred – más csapattestekkel egyetemben – 1941 novemberében visszatért Magyarországra, nyíregyházi állomáshelyére.

Bene János a korabeli helyi sajtó segítségével eme visszatéréssel is megismertet bennünket. Mivel az első nagyobb csapattest frontról történt visszatéréséről volt szó, annak fogadására Nyíregyházán megjelent Horthy Miklós kormányzó, a miniszterelnök és számos miniszter, katonai vezető is.

A korabeli dokumentum közreadása mellett igen figyelmenre méltó és dicséretes az a munka, melyet Bene János még elvégzett. Összeállította ugyanis a „Hadik András” 4. honvéd huszárezred 1941-es veszteségét (hősi halottak, meghaltak, eltűntek, sebesültek, hadifogságba kerültek) név szerint és ugyancsak teljességre törekvően a tiszti- és tiszthelyettesi kart. Az így közreadott „hadinapló” egyben emlékidézés, emlékéllítés is. Nem véletlen, hogy a kötetet összeállítója „A II. Nyíregyházi Huszártalálkozó (1993. augusztus 14–15.) tiszteletére” ajánlotta. Megkésített emlékezés ez így az egykori huszárokra, hősi halottakra, sebesültekre, parancsot teljesítőkre. Úgy tűnik, Nyíregyháza a múlt

századi „huszár befogadás” után a hagyományok ápolása terén is igyekszik megtenni mindent. Ez pedig a mai viszonyok közepette mindenképpen dicséretes!

Amint arra már utaltam, Bene János igyekezett alapos jegyzetekkel segíteni a leírtak megértését, ahol lehetett, ott a kötetben szereplőkről is „kis életrajzokat” közölt. Sajnos sok eset-

ben kérdőjelekkel kellett helyettesítenie az adatokat. Reméljük azonban, hogy lelkes kutatómunkája nyomán a kérdőjelek csökkenni fognak és az itt-ott előforduló elírások, kisebb tévedések – melyek könnyen elkerülhetők lettek volna – újabb munkáiban már nem fordulnak majd elő.

Szakály Sándor

GOSZTONYI PÉTER

A VÖRÖS HADSEREG A szovjet fegyveres erők története, 1917–1989

A kiegészítő fejezetet írta és a Függelékét összeállította: Vargyai Gyula

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993. 421 o.)

Gosztonyi Péter könyve eredetileg 1980-ban jelent meg. Ezzel kapcsolatban az első gondolat, amely felmerül az olvasóban: érdemes volt-e közel másfél évtizeddel később magyarul is megjelentetni ezt a könyvet? Most, amikor folyamatosan kerülnek elő újabb és újabb dokumentumok? A véleményem egyértelmű: igen, érdemes volt. A szerzőt dicséri, hogy az utóbbi öt-nyolc évben napvilágra került anyag – mint pl. a Zsukov-émlékiratokból kicenzúrázott részek, Volkogonov könyve, de más is – ugyan árnyalja a képet és hiányokat pótol, de nem indokolja a könyv koncepciójának és következtetéseinek felülvizsgálatát. Ahhoz viszont még túl kevés került elő, hogy a könyvet teljesen át lehessen dolgozni. Véleményem szerint ehhez még 5-6 évet kell legalább várni.

Az I. fejezetben (Út a forradalomba) rögtön „meredek” megállapítások találhatók. Így pl. meglehetősen részletességgel tárgyalja a német titkosszolgálat és a bolsevikok kapcsolatát, megjegyezve, „hogy a németek részéről nagy politikai tévedés volt” azt hinni, együtt lehet működni a bolsevikokkal. Azt a megállapítást viszont, „hogy a bolsevikok akkor még nem akarták pártjuk korlátlan diktatúráját” nem érzem meggyőzőnek.

A II. és III. fejezet (A Vörös Gárdától a népi hadseregig, A polgárháború vége) a polgárháborús és intervenció harcok története. Egyébként a téma kettéválasztása nem tűnik indokoltnak. Leszámol egyrészt a „február 23.” mítosszal, merthogy akkor Pszkov/Narva térségében semmilyen harc nem volt a németekkel. 23-án csak a mozgósítást rendelték el, viszont a

németek csak néhány nappal később értek el a későbbi észti határra, ahol azonban a kapott parancs szerint meg is álltak. Másrészt részletesen ismerteti azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a bolsevik vezetés tett a (korábban éppen általa szétzilált) fegyelem és harcképesség helyreállítására. A valóságnak megfelelően értékeli az intervenciót, melyben a beavatkozók csak félszívvel vettek részt, és hasonlóan a fehérek teljesítményét. Ez így summázható: a háborút nem annyira a vörösök nyerték meg, mint a fehérek veszítették el.

A IV. fejezetben (Háború és béke között) az 1935-ig terjedő időszakot tekintti át. Itt ismerteti a kronstadti felkelést, melynek során a Balti Flotta matrózai megpróbálták számonkérni a bolsevikoktól be nem váltott ígéreteiket, majd rátér a fejlesztés problémáira. Ír az elméleti vitákról, az első haditechnikai eredményekről, és jelentőségének megfelelően értékeli a Hitler hatalomra jutásáig tartott német–szovjet katonai együttműködést. Ezt részben túldimenzionálták, részben agyonhallgatták. „Az azonban kétségtelen tény, hogy a német katonai és műszaki segítség hasznára vált a Vörös Hadseregnek, és nagyban hozzájárult a huszas évek közepi melypont áthidalásához.” A fejezet bevezetőjében említett azon állítás, hogy szovjet katonai tanácsadók működtek volna Törökországban, nem tűnik megalapozottnak: semleges forrásból soha nem erősítették meg. Ám említést érdemelt volna az, hogy a szovjet–török megegyezés a kaukázusi népek, elsősorban az örmények rovására történt.

Az V. fejezet (Új világháború küszöbén) az 1941. június 22-ig terjedő időszakot tekintti át.